

نسخه خوانی (۲۲)

فهرست بلندی از منابع یک کتاب کَشکول مذهبی با
عنوان دفاتر الغموم در اواخر قرن سیزدهم هجری

۵-۱۵

چکیده: عباس برغانی از جمله افراد خاندان برغانی یکی از موجه ترین خاندان های قزوین است که در قرن سیزدهم هجری زیسته و از این خاندان، آثار متنوعی درباره عاشورا، روضه خوانی و ... به یادگار مانده است. یکی از آثار عباس برغانی، دفاتر الغموم است که نگارنده در نوشتار حاضر، به ارائه گزارشی از این کَشکول و محتوای آن براساس نسخه دانشگاه ۷۳۵۶ همت گمارده است. به زعم نویسنده، اهمیت کتاب به فهرست بلندی است که مشتمل بر حدود ۱۵۰ عنوان کتاب بوده و پیش از شروع کتاب، در دو صفحه به عنوان منابع کتاب ذکر شده است. وی در نوشتار پیش رو، پس از بیان مختصری از محتوای دفاتر الغموم، فهرست منابع کتاب را مورد دقت نظر قرار داده است.

کلیدواژه‌ها: کَشکول، کَشکول مذهبی، دفاتر الغموم، خاندان برغانی، عباس برغانی، منابع کتاب، منابع و مآخذ، معرفی کتاب.

Manuscripts (22)

A Long Bibliography in a Religious Kashkūl Book Entitled Dafātir al-Ghumūm in the late Thirteenth Century

Rasul Jafarian

Abstract: Abbas Barghānī is one of the members of the Barghānī family, one of the most honorable families in Qazvin, who lived in the thirteenth century AH, and from this family, various works about Ashura, fasting, etc. have remained. One of the works of Abbas Barghānī is Dafātir al-Ghumūm, in which the author has tried to give a report on it and its content, based on the manuscript kept in university number 7356. According to the author, the importance of the book is in the long list, which contains about 150 titles of books and before the beginning of the book, it is mentioned in two pages as the sources of the book. In the following article, after a brief description of the contents of the book, he has carefully considered the list of book sources.

Keyword: Kashkūl, religious Kashkūl, Dafātir Al-Ghumūm, Barghānī family, Abbas Barghānī, bibliography, sources and references, book introduction.

قراءات في المخطوطات (٢٢)
قائمة طويلة لمصادر أحد كتب الكشاكيل الدينية بعنوان دفاتر الغموم في أواخر القرن الثالث عشر الهجري
رسول جعفریان
الخلاصة: عباس البرغاني هو أحد أفراد أسرة البرغاني، وهي إحدى أرقى الأسر القزوينية التي كانت تعيش في قزوین في القرن الثالث عشر الهجري، وقد قدمت هذه العائلة آثاراً مختلفة حول عاشوراء ومجالس التعزية و...
وأحد مؤلفات عباس البرغاني هو الكتاب الموسوم باسم دفاتر الغموم، وهو الذي يبذل كاتب المقال الحالي جهده في تقديم صورة عنه يستعرض فيها محتويات هذا الكشكول استناداً إلى نسخته الموجودة في الجامعة، والتي تحمل الرقم ٧٣٥٦.
وتكمن أهمية الكتاب - كما يرى الكاتب - في القائمة الطويلة التي اشتملت على حوالي ١٥٠ عنواناً للكتب التي اعتمده المؤلف عليها مصدراً لكتابه وأورد قائمة بأسمائها شغلت صفتين من أول الكتاب.
يبدأ الكاتب مقاله الحالي باستعراض مختصر لمحتويات الكتاب، ثم ينتقل للتدقيق في قائمة مصادر الكتاب.
المفردات الأساسية: الكشكول، الكشكول الديني، دفاتر الغموم، عائلة البرغاني، عباس البرغاني، مصادر الكتاب، المصادر والمآخذ، تعريف الكتاب.

خاندان برغانی در قرن سیزدهم هجری یکی از موجه‌ترین خاندان‌های قزوین است که اساساً روحانی بودند، اما به تناسب شرایط زمان و مکان نفوذی چشمگیر در امور سیاسی و اجتماعی و اقتصادی این شهر داشتند. بخشی از کار این خاندان تغذیه فکری جامعه شیعه این شهر و جامعه ایرانی است و نتیجه آن، نگارش آثار متنوعی است که برغانی‌ها درباره عاشورا، روضه خوانی و آثار دیگر به سبک و سیاق مؤلفات این عصر نوشته‌اند.

از جمله این افراد شیخ عباس بن جبرئیل بن محمد بن محمد خان برغانی (م پس از ۱۳۰۶ق) است که چند اثر از جمله کتابی با عنوان *دفاتر الغموم* از وی برجای مانده است. استاد اشکوری براساس یکی از آثار وی چند سطری درباره وی مرقوم داشته است.^۱ از *دفاتر الغموم* وی چهار نسخه در مشهد، مرعشی، یزد و دانشگاه تهران شناخته شده است. اثر دیگر او *دفاتر الهموم* (تألیف ۱۲۹۹) است که سه نسخه از آن در مرعشی و یک نسخه هم در کتابخانه آستان قدس است. مشخصات همه اینها را در فنخا ملاحظه فرمایید. کتابی هم با عنوان *منتخب الثلاث* دارد که گویا خلاصه‌ای از سه کتاب او، یعنی *دفاتر الهموم*، *دفاتر الغموم* و *دفاتر العموم* است، در یک نسخه به خط مؤلف در آستان قدس رضوی (۹۴۷۷/۱) است که آقابزرگ^۲ آن را معرفی کرده است.

آنچه در پی می‌آید گزارشی از *دفاتر الغموم* براساس نسخه دانشگاه ۷۳۵۶ است. از نظر این گزارش، اهمیت این کتاب عجالتاً به فهرست بلندی شامل حدود ۱۵۰ عنوان کتاب است که وی پیش از شروع کتاب، روی دو صفحه از منابع کتاب خود یاد کرده است. اصل کتاب *دفاتر الغموم* مدل کشکولی، ولی در عین حال منظم بوده و بخش اصلی آن به جز مقدمات و حکایاتی که اوایلش آمده، در دو فصل هر کدام به نام *دفتر فراهم* آمده است.

برغانی در مقدمه می‌نویسد:

جلّ اوقات و کلیه ساعات با ناملایمات دنیای فانی عمر را خرج و صرف برای یوم نشور و برآوردن سرازگور و زمان دمیدن صور نموده، به توفیقات حضرت اله و توسل یافتن به ائمه هدا و ناامیدی و یأس از اهل دنیا، با حالت پریشان و منزوی شدن به بیت الاحزان، در آمد و شد خلق به روی خود بسته، در کمال عسرت و عدم بضاعت و نداشتن هم جلیس و رفاقت، در گوشه‌ای نشست، نه کسی که ترویجیم نماید، و نه همدمی که تشویقم فرماید، قطع رجاء و امیدواری از عموم ناس از جهال و خواص نموده، ذیل همت ... برگماشته، در صدد تألیف سه مجلد کتاب عمر خود را واداشته، و منهنم هذا الكتاب الموسوم بدفاتر الغموم. لله الحمد و المته. برای طالبان و ساعیان و ناظران این‌گونه مطالب لطیفه ... غریبه

۱. تراجم الرجال، ج ۲، ص ۱۲.

۲. ذریعه، ج ۲۲، ص ۳۹۳.

عجیبه، مجموعه‌ای است از هر گل و گیاه رنگارنگ معجون، و فلکی است از هر متاع نفیسه از حکایات و منقولات و الاخبار و الآثار و المصائب آل اطهار من النشو و النظم بل من الاحکام و سنن النبویه مشحون... و تاریخ تألیف هذه النسخة فی غزوة شهر رجب المرجب من سنة هزار و دو بیست و نود از هجرت محمدیه (ص) در اوان سلطنت و شکوه خدیو زمان... ناصرالدین شاه قاجار

است. این اشاره روی کَشکولی بودن آثارش تمرکز دارد. خواهیم دید که اهل منبر بوده و در تهران (هم) به این کار اشتغال داشته است.

کتاب شامل دیباچه، مقدماتی چند و فصول الحکایات و یکصدوده دفتر (بخش اصلی کتاب) و خاتمه و تنبیه است. این اثر ضمن اینکه از نظر باب بندی منظم است، در کل نظمی ندارد. ذیل هر دفتر نقلی از کتابی آورده و نام کتاب را هم در ابتدای نقل یاد کرده است. جزمقدمه که چند نکته کلی در آن آمده و یکی هم این است که روایات ضعیفه را هم باید عمل کرد، فصول الحکایات شامل داستان‌های چندی است که از کتاب‌های مختلف نقل کرده است. (فریم ۸. ۱۳ شامل چهارده حکایت) برخی از کتب قدیم و برخی هم حکایات روز و عمدتاً بر محور روضه خوانی و زیارت و آثار آن است.

حکایت پانزدهمی هم بر آن از روزگار خودش افزوده که بدین شرح است:

«در زمان شهر صفر المظفر در سنه هزار و سیصد و یک از هجری در دارالخلافه، خارج از شهر قدیم که از بناهای شاه طهماسب صفویه موسوبه است، و بنای جدید شهر بدست یاری حضرت شاهنشاهی ناصرالدین شاه است، دژه‌ی گمنام با بعضی از مادحین و ذاکرین ائمه انام، خارج از دروازه قزوین، در خانه محمدکریم خان تفنگ‌دار، برادر رستم خان کرمانشاهی الاصل، روز نهم روضه خوانی خان مشارالیه بود، و همه روزه در پشت بام و اطراف خان خان و الامقام جماعت ارامنه از صبیان و نسوان نگاه و گوش به کلمات رثاء و ذاکرین داشته و صدای گریه و ضججه مستمعین و مستمعات و اهل عزاء را می شنیدند تا روز نهم، خان صاحب خانه برای من و دیگران قصه و قضیه‌ای بیان نمود که دیروز گذشته، چند دانه استکان چایی، برای این جماعت ارامنه که به روضه خوانی نگران بودند، ارسال داشته، و آنها بدون مضایقه آشامیده، و یک ثوب دستمال ابریشم به روی صینی [سینی] نهاده برای ما فرستادند، و ما هم قبول کرده که مباد اگر فرضاً رد نماییم دل‌گیر شوند. آن شب منقضی شده، امروز که روز نهم روضه ماست، یکی از زنان ارامنه با بعضی از آنها به خانه ما بشارت آورده‌اند. یکی از آنها گفت: در خواب دیدم جوان نورانی بلندبالایی وارد به خانه ما شد. فرمود: ای زن، آن چایی را که از خانه فلان کس برای شما ارسال شد از ما بود. لازم دستمال دیگر نبود، ما همه را خلعت می‌دهیم. از اسم آن جوان پرسیدم فرمود: نام من عباس بن علی بن ابی طالب است. پس از خواب بیدار شده و دستمال

را آوردند. جمعی دیدند و این قضیه را اهل مجلس از این فانی محض شنیدند. صدای گریه و ناله و ضجه در آن روز از همه ایام اوج گرفته، توسل به حضرت عباس جستند. و پس از انقضای مجلس ایضاً زنان و اطفال ارامنه در پشت بامها نشستند و ایستاده بودند که من از خانه بانی خارج شده، به در خانه نفرات ارامنه رسیدم. از پیره زنی از آن طایفه از قضیه روز سابقه و خواب ارمنیه سوال نمودم. گفت: بلی، این خواب را فلان عورت و فلان زن دیده است». (فریم، ۱۳)

در دوره قاجاری این قبیل خوابها در بسیاری از محافل ورد زبانها بود و تأثیر مهمی در رواج روضه خوانی داشت. جنس کتاب از شمار آثاری است که اغلب برای منبر تهیه شده و ذیل هر موضوعی تعدادی حدیث و نقل و حکایت و مانند آنها می آید.

بعد از مقدمات و حکایات، دفاتر آغاز می شود. دفتر اول در حمد خداوند لایزال و نعت خاتم و ... مراتب بنی هاشم و سادات عرش درجات، (فریم ۱۳) دفتر دوم در گزارشات سیدالسادات ... سیدالمرسلین از اذیت هایی از امت به وجود شریف رسیده، (فریم ۱۶) دفتر سوم در گزارشات پیغمبر و اذیت کشیدن از طایفه ی قریش و شهادت حمزه و ...، (۱۸) دفتر چهارم در گزارشات توبه وحشی و ... کسانی که ادعای خدایی کردند و ...، (۱۹) دفتر پنجم در شباهت داشتن چند نفر به پیغمبر (ص) و ... شهادت جناب جعفر، (فریم ۲۲) دفتر ششم در گزارشات رسول خداست از سفر حجة الوداع ... الی زمان وفاتش، (فریم ۲۴) دفتر هفتم در بیان رحلت سید انس و جان از این خاکدان ...، (فریم ۲۵) دفتر هشتم در تاریخ ولادت فاطمه و تزویج فاطمه و ...، (فریم ۲۷) دفتر نهم در بیان ستم هایی که بعد از رحلت سید انبیا به فاطمه زهرا و علی مرتضی رسید ...، (فریم ۳۰) دفتر دهم در باب احوالات جناب فاطمه زهرا و ... بعد از فوت پدرش پیغمبر، دفتر یازدهم باقی مطلب عیسی و مریم و وفات فاطمه زهرا ...، (۳۳) دفتر دوازدهم در بیان خلقت سیاهان و سبب سیاهی ایشان و مقامات فضه خاتون ...، (۳۵) دفتر سیزدهم در گزارشات روز محشر و وارد شدن فاطمه ...، (۳۷) دفتر چهاردهم در بیان گذران حضرت سلیمان پیغمبر و چند حدیث در فضایل علی، (۳۹) دفتر پانزدهم در بیان عمارات نبوی و مشاهد متبرکه که به دستگیری سلاطین و وزرا جاری شده، (۴۱) این بخش حاوی اشاراتی به اخبار مربوط به برخی از بناهاست. از جمله در جایی نوشته است: «در سنه هزار و دوویست و هفتاد و خورده ای این حقیر مشرف به عتبه بوسی قبر امام حسین به کربلا مشرف شدم. در زمان حیات و اقتدار افقه الفقهاء و الفضلاء المجتهدين شيخ عبدالحسين الشیهریطهرانی بود که جناب معظم الیه در عمارت گنبد و صحن حضرت و حجرات و اطراف صحن و روی گنبد حضرت اقدام می فرمودند ...» و نیز: «چند سال قبل از این، عمّ شاه ملقب به معتمد الدوله موسوم به فرهاد میرزا مسموع از ثقات و زوران به نوع تواتر شده که مخارج بی اندازه در مشهد جناب امام موسی کاظم از هر نوع شده»، (فریم ۴۳) دفتر شانزدهم در ذکر شمه ای سخاوت جناب امام حسن (ع)، (۴۴) دفاتر بعدی به ترتیب در فریم های، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۱ [در بیان شرافت مکه معظمه و حجر الاسود]، ۵۴ [حکایت مسلم]، ۵۶، ۵۹، ۶۲،

۶۴ و... تا دفتر یک صد و دهم (فریم ۳۲۵) ادامه دارد. خاتمه در چهارده باب در ادامه شامل احوال دوازده امام است. (۳۳۵) در اینجا و پس از خاتمه، تنبیه درباره حضرت عبدالعظیم است و کتاب با آن تمام می‌شود. (فریم ۳۳۵ - ۳۳۶) اوایل کتاب تاریخ تألیف ۱۲۹۰ آمده بود و در پایان تاریخ کتابت «روز دوشنبه در دارالخلافه طهران در هفتم شهر ربیع الاول سال ۱۳۰۶» ضبط شده است. نسخه اصل است و اینجا هم از مؤلف با نام عباس بن جبرئیل الحسینی البرغانی یاد شده است. کتاب جمعاً ۳۳۶ فریم و ۶۶۳ صفحه است. ارجاعات ما به فریم است که شامل دو صفحه روبروست.

چنان‌که از این عناوین آشکار است، بیشتر مباحث تاریخی، اما بدون نظم است. با این حال عناوین زیادی نیز اختصاص به مباحث اخلاقی و دینی دارد. مطالبی که برای منبر تدارک دیده شده است، سهم اخبار عاشورا در مباحث آن زیاد است. وی منابع خود را یاد کرده و چنان‌که آشکار است، از منابع معمول آن دوره استفاده کرده است؛ منابعی که بسیاری از آنها ضعیف و داستانی هستند؛ از جمله به اسرار الشهادت ملاآقا دربندی و منتخب طریحی می‌توان اشاره کرد. با این همه باید گفت که در قیاس با آثار دیگر این دوره، این اثر از منابع متنوع‌تر و بیشتری برخوردار است. از نظر تنوع موضوعات مطرح شده در آن هم که برای منبر تهیه شده، می‌شود گفت که قدری وسیع‌تر از آن چیزی است که صرفاً در یک منبر مذهبی به سبک شیعی معمول بوده است. استفاده از اخبار تاریخی مربوط به ادوار مختلف و حتی ایران قدیم دامنه این تنوع را بیشتر کرده است. چنان‌که اشاره کردیم، هدف اصلی ارائه فهرست منابع وی در این کتاب بود.

فهرست کتاب‌ها

چنان‌که اشاره شد، نویسنده طی دو صفحه در آغاز نسخه و پیش از شروع کتاب، فهرستی از منابع خود را داده است. برای هر کتاب شماره گذاشته و تا ۱۱۹ ادامه یافته است. پس از آن در گوشه و کنار صفحه و ذیل آن، اسامی کتاب‌های دیگری را هم افزوده است. در میانه آنها شماره‌هایی چون ۱۴۱ و ۱۴۲ دیده می‌شود، اما اینکه چطور بدون شماره‌گذاری بقیه این دو شماره را آورده است روشن نیست. در بیشتر موارد صرفاً نام کتاب آمده، اما در چند مورد توضیحی هم درباره مؤلف داده شده است. اساساً این نسخه دست‌نویس خود مؤلف بوده و حواشی و خط خوردگی فراوان دارد. در این دو صفحه نیز به همین ترتیب به تدریج مواردی افزوده شده است. احتمال اینکه در داخل متن از کتاب‌هایی استفاده کرده باشد که نامشان در ابتدا نیامده باشد وجود دارد، چنان‌که دست‌کم یک مورد، یعنی مروج الذهب که در فریم ۱۶ از آن نقل شده در این فهرست نیست. در واقع مجموعاً همین عدد ۱۵۰ را می‌توان پایه رقم منابع وی شمرد، اما متن آنچه نوشته است: برخی از عناوین اندکی ناصحیح ضبط شده که به همان صورت آورده‌ایم.

مخفی نماناد و مستور و محجوب مباد

فهرست اسامی کتب مجموعه مأخوذه ملحوظه مولفه در این کتاب، از این تفصیل است که بیان آنها لازم است:

- من کُتُب المجلسی: ۱. سماء العالم ۲. جلد سیزدهم از بحار ۳. فتن و محن از جلد ششم ۴. جلد
عاشر من بحار الانوار ۵. جلد اول و دویم و سیم حیات القلوب ۶. جلاء العیون ۷. حق الیقین ۸.
عین الیقین ۹. تذکره الائمه ۱۰. عین الحیاة ۱۱. حلیة المتقین ۱۲. تحفة الزائر ۱۳. اختیارات ۱۴.
کتاب المزار ۱۵. زاد المعاد ۱۶. لهوف ابن طاوس ۱۶. ابی مخنف ۱۷. ماتمکده فرشته [از محمد
بن علی اکبر خراسانی مشهور به فرشته] ۱۹. قصص ۲۰. جنات الخلود که در زمان صفویه تألیف
شده ۲۱. ریاض حاجی ملاحسن شیرازی ۲۲. روضة الحسینیة فاضل کرمانی میرزا حسین نام ۲۳.
وسيلة النجاة ۲۴. تحفة الرضویة فاضل بسطامی ابن ملانوروز علی ۲۵. مصائب الابرار الله قلی بن شاه
[میرزا السماسی] خویی ۲۶. ریاض النشاط محمد اسماعیل خان تبریزی ۲۷. نور العیون آقا سید باقر
اصفهان‌ی ۲۸. عین الدموع آقا سید صادق اصفهان‌ی ۲۹. بیت الاحزان ملا عبد الخالق یزدی ۳۰. زبدة
التصانیف ملا حیدر خوانساری ۳۱. انساب النواصب علی بن داود استرآبادی ۳۲. مرشد الواعظین
حاجی ملا رضا استرآبادی ۳۳. لوامع الانوار ملاحسن زنون‌ی ۳۴. حدیقة الشیعه ملا احمد اردبیلی ۳۵.
محرق القلوب ملامهدی نراقی ۳۶. معراج السعاده ۳۷. خزائن ملا احمد نراقی ۳۸. روضة الشهداء
۳۹. اخلاق محسنی از ملاحسن کاشفی کاشی ۴۰. زینة المجالس ۴۱. تحفة المجالس ۴۲. مخزن
البكاء ۴۳. معدن البكاء ۴۴. منبع البكاء ۴۵. مفتاح البكاء ۴۶. کنز الباکین من تألیفات الفاضل
الکامل حاجی ملا صالح ۴۷. مجالس المتقین حاجی ملا محمد تقی معروف به شهید ثالث ۴۸.
میهج الاحزان ملاحسن یزدی ۴۹. خلاصة الاخبار آقا سید مهدی موسوی ۵۰. کتاب مختار نامه ۵۱.
بحر المصائب ۵۲. کنز الغرائب ۵۳. کتاب مظاهر الانوار ۵۴. معراج سید نیاز طباطبایی ۵۵. ضیاء
الفؤاد حاجی ملاحسن ۵۶. مجالس الانوار ملاحسن ارجستانی ۵۷. تذکره العارفین آقا شیخ جعفر
عقدایی ۵۸. احادیث قدسیه ۵۹. دیوان منتسب به جناب علی (ع) ۶۰. کتاب فضائل حاجی
سید قریش برغانی ۶۱. ابواب الجنان میرزا رفیع‌اعلی واعظ قزوینی ۶۲. ذخر العالمین ملامهدی قزوینی
۶۳. تظلم الزهراء ملا رضای قزوینی ۶۴. مصائب المعصومین ۶۵. ریاض المصائب آسید مهدی
۶۶. تورات ترجمه عربی ۶۷. فضائل شاذان بن جبرئیل قمی ۶۸. اسرار الشهاده دربندی ۶۹. منهاج
العارفین ۷۰. ناسخ التواریخ ۷۱. آتشکده ۷۲. عیون اخبار الرضا ۷۳. کشکول ۷۴. اربعین شیخ بهایی
۷۵. مسألای المصابین حاجی میرزا محمود بروجردی ۷۶. مسکن الفؤاد شهید ثانی ۷۷. کشکول شیخ
یوسف بحرانی ۷۸. غایة المرام ۷۹. مدینة المعاجز ۸۰. معالم الزلفی آقا سید هاشم بحرانی ۸۱. شرح
اصول کافی میرزا خلیل قزوینی ۸۲. احتجاج طبرسی ۸۳. من لایحضره الفقیه محمد بن بابویه قمی
ثقة المحدثین ۸۴. بصائر الدرجات ۸۵. جامع الاخبار صدوق ۸۶. اکمال الدین صدوق ۸۷. ارشاد
شیخ مفید ۸۸. اکسیر العبادة ۸۹. مجمع المعارف ۹۰. کشف الغمه علی بن عیسی اربیلی [کذا] ۹۱.

مجمع البحرین ۹۲. منتخب طریحی ۹۳. نهج البلاغه سیدرضی ۹۴. شرح نهج البلاغه ۹۵. مقامع ملامحمد علی کرمانشاهی ۹۶. خرایج و جرائع قطب راوندی ۹۷. قصص العلماء فاضل تنکابنی ۹۸. معجم البلدان ۹۹. عجایب المخلوقات ۱۰۰. تفسیر صافی ملامحسن ۱۰۱. تفسیر ملافتح الله ۱۰۲. روضة الصفا ۱۰۳. حبیب السیر ۱۰۴. مناقب مرتضوی ۱۰۵. ابن خلکان قاضی شام ۱۰۶. مطالب السؤل محمد بن طلحه شافعی ۱۰۷. تذکرة الخواص سبط جوزی ۱۰۸. نزهة القلوب حمدالله مستوفی قزوینی ۱۰۹. تاریخ گزیده ۱۱۰. تاریخ اعثم کوفی ۱۱۱. حیوة الحیوان دمیری [۱۱۲ راندارد] ۱۱۳. فصول المهمة ابن صباغ مالکی ۱۱۴. ابن خلدون ۱۱۵. مستطرف ۱۱۶. کتاب هدایة المطالب فی نسب آل ابی طالب ۱۱۷. کتاب بدایع الانوار از سیدجلیل برادر وکیل لشکر ۱۱۸. تاریخ خمیس ۱۱۹. بدایع نگار.

ینابیع المودة مؤلف الشیخ سلیمان الحسینی البلیخی القندوزی من فضایل... [در فریم هفتم، در حاشیه شرحی از این کتاب و استفاده‌هایی که از آن در دفاتر الهموم کرده آورده است]. ۱۴۱. مجالس المؤمنین ۱۴۲. احقاق الحق من العالم الفاضل کامل قاضی نورالله شوشتری. توضیح فرموده‌اند در زمان سلاطین صفویه موسویه که سنه نهصد و نونه بود، فضل بن روزبهان که از جمله ملحدان فضلاء جماعت و مخالفان بود، در شیراز و اصفهان منزل داشته، با علامه حلّی طوبی مکان مخالفت نمود، در ردّ کتاب نهج الحق علامه کتابی نوشته و نام آن را ابطال نهج الباطل گذارد تا زمان شاه عباس قاضی نورالله شوشتری در آن باب سه کتاب تصنیف نمود. اول صوارم مہرقه جواب کتاب صواعق محرقة ابن حجر عسقلانی [؟ هیتمی نه عسقلانی]، دوم مصائب النواصب در رد نواقض الروافض، سوم احقاق الحق در باب ابطال نهج الباطل روزبهان ملعون. پس قاضی نورالله معلوم شد در سنه نهصد و هشتاد بود تصنیف آخر [؟] در بلده آگره بود.

کتاب دیگر موسوم به الفین که این کتابی با هزار بیت بود در اثبات خلافت شاه ولایت و بطلان خلافت شیخین و فخر المحققین فرزند ارجمند علامه بود، حالات ایشان و علمای دیگر در کتاب دیگر که موسوم شد بدفاتر العموم [الهموم] مذکور است. بلی گذارشات [کذا] شهید ثانی به مناسبت بدان متبرک و تیمان؟ این کتاب... [کذا و در این کلمات اخیر تردید هم هست].

فلک السعادة شاهزاده، حجة السعادة، حق الیقین و دیوان میرزا عبد الرسول، وصال، جودی، کتاب اغانی از ابوالفرج

کتاب منهج الیقین، جلد دوم از محمدرضی بن محمد نصیر مجلسی برادرزاده مجلسی، کتاب قابوس نامه عنصرالمعالی از کاووس بن اسکندر بن قابوس المعالی که نصیحت و موعظه به پسر خود کرده. کتاب تیموریه از امیر تیمور سلطان معروف. کتاب مثنوی مولوی از سنیان موسوم به جواهر الاسرار و ظواهر الانوار، کتاب خصال ابن بابویه.

و کتب اربعه شیعه: من لایحضر الفقیه که ذکر شد، اصول کافی از محمد بن یعقوب کلینی که امام

فرمودند: ای کاف لشیعتنا، سیم و چهارم تهذیب و استبصار از شیخ الطایفه محمد بن حسن طوسی، وافی از اربعه مذکور خارج است و او از ملامحسن فیض است، با صافی از ملامحسن، علل الشرایع از محمد بن بابویه و همچنین کشف المحجّة لثمرة المهجّه از ابوالقاسم علی بن موسی بن جعفر محمد طاوس العلوی الفاطمی الداودی النیلی که در حله السیفیه متولد شده، چون در سنه ششصد و چهل و نه شد و از عمرش فرموده شصت و یک گذشت، کتاب مذکور را در صد و شصت و نه باب در مواظ و نصایح برای پسران خود محمد و علی تألیف فرموده.

و کتاب تاریخ الملوک و الخلفاء و مصباح الزائر و کتاب جناح المسافر و کتب دیگر از ابن طاوس است. فیروزآبادی شیخ مجدالدین صاحب قاموس اللغة.

انوار سهیلی.

و از دیگر کتب مأخوذه ملحوظه کتاب دبستان المذاهب است.

خیرات حسان فی احوالات النسوان ... [چند کلمه در حاشیه از بین رفته] حسان فرموده ایشان زنان عارفه شیعه اند.

غرر الخصائص از شیخ الامام العلامة [محمد بن] ابراهیم بن یحیی بن علی الانصاری مشهور بالوطواط. مقاتل الطالبیین از تألیفات ابوالفرج اصفهانی الاصل و بغدادی المسکن صاحب اغانی که در جمادی الاولی سنه سیصد و سیزده از هجرت تصنیف شده و در نسب ابوالفرج، الشیخ الامام شمس الدین احمد بن محمد بن ابراهیم بن خلکان در کتاب و فیات الاعیان خود گفته: ابوالفرج علی بن الحسین بن محمد بن احمد بن هیثم بن عبدالرحمن بن مروان بن عبدالله بن مروان بن محمد بن مروان بن الحکم بن ابی العاص بن میه بن عبدشمس بن عبدمناف.

سرّ العالمین ابو حامد محمد بن محمد بن محمد الغزالی

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی